

Rozhovor s Janou Vahalíkovou

Intaktní knihu vnímám jako zločin!

Ptal se Martin Stöhr

Patří k nejvýraznějším současným úpravcům knih u nás. Je držitelkou několika českých i zahraničních oborových ocenění. Miluje běh a pohyby večerního světla na bílých stěnách. Opravdová kniha má být podle ní čtena, otvírána a má se do ní ledasco vkládat a občas i trochu psát. Oslí rohy ani kolečko od hrnku nejsou na závadu.

Relativně nedávno jste pro Host obrodila edici literární klasiky Česká knižnice. Ve vaší úpravě právě vyšlo deset svazků a funguje to bezvadně; můžete své řešení okomentovat?
Můj grafický návrh volně navazuje na předchozí podobu řady. Je zachována stejná výška svazků, pevná vazba a potah s reprodukcí výtvarného díla. Ten je ovšem ze dvou třetin překryt šedým přebalem s jednoduchou, výraznou typografií, které dominuje jméno autora. Šedá barva přebalu podtrhuje barevnost vybrané reprodukce a je jednotícím prvkem celé edice. Jestli jsem o něco usilovala, tak to bylo propojení české typografie, české literatury a použitých reprodukcí výtvarných děl českých umělců, a tedy vytvoření uzavřeného, logického celku celé edice. Neměla jsem ambici přinášet do návrhu zbytečné balastní nebo dekorativní prvky. Hlavními prostředky sdělení čtenáři je čistá, kultivovaná typografie, šedá plocha v kontrastu s obrazovým motivem a kvalitní, dobře čitelná sazba písmem Tabac od Tomáše Brousila.

Knihomilova „duše v peří“, to pro vás představuje co: knižní pulty bez nevkusu? A v opačném gardu, co je vaší noční můrou? Převaha elektronického čtení?
Zřejmě se shodneme na tom, že knih vychází nějak přespříliš. Jsou určité kategorie textů, které opravdu nepotřebují být „tesány do mramoru“ na věčné časy a sluší jim i elektronická forma. Nakladatelé by asi měli víc přemýšlet a nebát se vydávat méně knih, kvalitněji a s následným servisem, jako jsou různá čtení či propagace knih na sociálních sítích. Dnes totiž není problém knihu vydat, ale nabídnout ji a prodat čtenáři.

Jak jste se ke knižní grafice dostala?
Vyrůstala jsem na vesnici a do nějakých deseti let jsem ani moc nečetla, jen běhala po lese a kreslila si. To běhání mi ostatně zůstalo dodnes. První „typovzpomínku“ mám ještě z předškolního věku. Můj táta je zručný písmomalíř a já jsem s ním často trávila pracovní soboty v dílně jisté propagace, kde s malstokem obtahoval písmena na červeném plátně a já je následně vyplňovala bílou latexovou

Foto David Konečný

barvou. Výsledný nápis *Al žije 1. máj* jsem sice ještě nedokázala přečíst, ale dodnes si pamatuji, jak mě tahle činnost bavila.

Měli vaši rodiče rádi knihy a čtení?
Ano, naši byli vždy náruživí čtenáři, knihy byly součástí mého dětství, a když mi začali podsouvat odeonské tituly, hlavně světovou prózu vycházející v edici GAMA s úpravou Jiřího Rathouského, stal se ze mě konečně taky trochu čtenář. V tomhle jsem měla velké štěstí. Ve čtrnácti jsem se dostala na Hollarku, uměleckou školu, kde se učilo od všeho něco: kreslit, modelovat, fotit, a tam jsem se taky potkala s profesorem Ondřejem

Šmerdou, s kaligrafií a typografií, které se věnoval. Věděla jsem najednou, že tohle je něco, co mne zajímá, co chci studovat dál. Logicky jsem pak směřovala na Vysokou školu uměleckoprůmyslovou do ateliéru knižní grafiky a písma profesora Jana Solpery.

Byl to čas, kdy se dramaticky měnily technologie i potřeby oboru.
Přesně tak, bůh ví, co se očekávalo, že budeme dělat. Počítače byly doslova *in cunabulis*, tehdy si trh žádal nových log a my navrhovali hlavně plakáty, kreslili abecedy, kouzlili bibliofilie, všechno jsme ještě xerozovali, ručně vystřihovali a lepili na papír. Absolvovala jsem autorskou

knihou, ale byla to na dlouhou dobu jediná publikace, kterou jsem upravovala. Po škole následovalo obesílání soutěží a posléze intenzivní spolupráce se Studiem Marvil. To vše bylo proloženo desetiletým vydáváním oborového časopisu *TYPO* a dvěma dětmi. Obloukem jsem se nakonec vrátila ke knihám.

Vaše realizace neexhibují, jsou adekvátní obsahu titulů. Přesto zaujmou nevtrivou elegancí, řekl bych, že jim nechybí jakýsi x-faktor, který je zčásti mimo definice, ale který vaši práci staví vysoko nad průměr.

Já bych svůj přístup definovala jako *vizuální střídmost*. Moje práce možná nejsou jako solitéry na první pohled zvláště výrazné, ale když si ty knihy vyskládáte vedle sebe, myslím, že tvoří zřetelný celek, je to můj osobní pohled, grafický názor podepsaný jako Jana Vahalíková.

A váš ideální klient, to je kdo?

To je zadavatel, který zná právě tento můj osobní nebo osobitý pohled

a už zhruba ví, co ode mne čeká. Od autorů například očekávám, že mi budou rovnocennými partnery. Když už mám s někým spolupracovat, často i několik měsíců v kuse, tak si moc přeji, aby to nebyl boj, ale proces, který obohatí obě strany. Chci, aby mi sami sdělili svou představu o obálce, aby mi poskytli reference, co se jim líbí. Takže když si pak sedám k počítači, už mám většinou v hlavě nějakou základní vizi, obraz, jehož složky a detaily pak dál skládám a ladím.

Jaký druh zakázek je pro vás nejoblíbenější? Velké výpravné publikace, nebo skromnější, například beletristické, knihy?

Baví mě všechno! Snažím se udržet si rozmanitost v tématech i typech zpracovávaných publikací. Někdy mám rozděleno i deset titulů v různém stavu rozpracovanosti. Výtvarné knihy mi dovolují větší možnost graficky se uvolnit, beletrie je víc o řemesle, je to činnost, u které si svým způsobem odpočinu. Ráda navrhuji knižní řady. Jejich grafická podoba musí být dobře promyšlena dopředu, jinak neobstojí.

Radost mám třeba z „áčků“, edice AAA, tedy angloamerických autorů, kterou už tři roky připravuji s redaktorem nakladatelství Argo Petrem Onuferem. Oslovujeme současné české malíře, kteří nám sedí k tématu těch knih, a dáváme jim prostor na obálkách. Je to takový náš soukromě kurátorský pohled na to nejlepší, co na zdejší výtvarné scéně vzniká.

Existuje něco, co byste chtěla dělat, a zatím nebyla příležitost?

To, z čeho se učí naše školou povinné děti, je strašný průšvih! Neestetické, špatně strukturované, řemeslně nepovedené zmetky. Pryč je doba, kdy učebnice upravovali a ilustrovali nejlepší grafici a ilustrátoři své doby. Tento dluh hned tak nesplatíme. Takže jestli mám nějaký profesní sen, tak je to upravit krásný slabikář. S ilustrátorem, kterého si sama vyberu, a s nakladatelem, který mi bude věřit.

Zlý sen typografického úpravce; je to nějaký typický druh zadání?

Všechna zadání jsou řešitelná. Knihy jsou velmi jednoduchá disciplína

s naprosto jasnými mantinely a pravidly, počínaje formáty, počtem stran a konče polygrafickým zpracováním. A všechno mezi tím je prostor, který je určen grafikovi a jeho invenci, zkušenosti a odvaze. Často se potýkám například s mírou připravenosti či spíše nepřipravenosti textů, které dostávám k sazbě. Není v mé moci poznat, jak moc je text gramaticky, stylisticky či fakticky čistý. To zjistím, až když mi dorazí první korektura. Pokud je někde na stránce více než deset oprav, vrátím text zpátky do redakce a raději vysázím znova tu opravenou verzi.

Kolik titulů za rok takový nezávislý grafik vlastně stihne upravit?

Dejme tomu třicet. To znamená finalizovat téměř jednu knihu týdně. A po prázdninách, kdy se připravují tituly pro vánoční trh a všichni se probudí z prázdninové letargie, posílám do tisku i dvě knihy za týden. Nejrychleji jsem vypravila beletristickou knihu za nějakých deset dnů a obrazový katalog za týden. Na druhou stranu, našel se i jeden knižní rekordman, co mi visel v počítači dva a půl roku.

Deníky režiséra Pavla Juráčka ve vaší úpravě jsou bezva, ale nahý karton se i při sebeopatrnějším zacházení docela brzy a poměrně dost poškodí. Co byste vzkázala reptalům, jako jsem já?

Třeba bych se optala, jestli i oni sami zůstávají časem a životem nedotčeni. Intaktní knihu vnímám jako zločin! Vždyť je to jen potištěný papír. Opravdová kniha má být čtena, otevírána, má se do ní ledasco vkládat a občas i trochu psát. Nevadí mi oslí rohy ani obtištěné kolečko od hrnku. Nejpůvabnější jsou v tomto ohledu dětské knihy. Líbí se mi, když ve starých knížkách nacházím

stopy po předchozích čtenářích, kniha je pro mě zkrátka živá materie. Mimochodem zrovna Juráčkovy deníky mají v reálu neuvěřitelnou patinu. Smrdí od cigaret, jsou poškrabané, neustále z nich něco vypadává, je zážitek si v nich listovat.

Knižní sazby vedené až k samým okrajům stránek, výrazné reflexní barvy, excentrické písmové fonty. Jemná hranice mezi přijatelnými inovacemi a zhůvěřilostí, to vše je často jen v ruce grafika...

Hranice je potřeba překračovat. Určitě není navždy zapovězeno sázet reflexním písmem až do okrajů. Jen se to musí umět! U mnohých „experimentátorů“ se nakonec ukáže, že jsou sice velmi invenční, ale nechápou základní principy toho, jak má vlastně dobrá sazba vypadat. Je to z jejich strany možná lehce arogantní přístup, ale vlastně inspirativní pro ty poučené kolem. Takovou knihu prolustujete a vezmete si z ní jen bezva nápady, zbytek vymážete z hlavy. Knižní design není statická disciplína, velmi výrazně se v čase mění, zohledňuje nové technologie, vývoj v typografii i polygrafii. Stále samozřejmě platí, že kniha by měla být upravena tak, aby se dobře četla. Co s židli, která je efektní a esteticky dokonalá, ale má nějakou funkční vadu? Sedět se na ní sice dá, ale šve vás to a brzy ji vyhodíte.

Máte fajn facebookový profil. Na rozdíl od většiny uživatelů této platformy umíte fotit, což se vzhledem k vaší profesi dá čekat, ale máte i cit pro to, co ze soukromé, intimní sféry pustit ven, tak aby to bez trapnosti rezonovalo. Tohle je asi intuitivní. Kdysi mi jeden fotograf říkal, že nefotím klasické fotky, ale obálky knížek. Asi to bude trefa, pár fotografií jsem takto už opravdu udala.

Můj facebookový profil je takový vizuální kanál. Nemám potřebu komentovat kdeco, jen pozorují a sdílím, co mne zaujalo. Hodně fotím všednodenní detaily, tlející kytky ve váze, večerní světlo na bílé stěně, křehký svět odrůstajících dcer. Velká část fotek je z mých běžeckých tréninků, kdy vybíhám kopce nebo probíhám krajinou či zaznamenávám prchavé okamžiky na obloze. Dost času taky trávím ve virtuálních knihovnách mezi starými manuskripty. Takže často sdílím i něco z těchto svých objevů. Je to taková moje cesta *ad fontes*, především do těch nejstarších evropských benediktinských klášterů a knihoven, jako je třeba St. Gallen ve Švýcarsku, kde jsou uchovány i tisíc let staré rukopisy. Na nich je zajímavé to, že už na první pohled tahle zašlá folia vypadají jako layout soudobé knižní sazby. Text má obdobnou tmavost, okraje i poměry stránek jsou totožné s parametry, s jakými pracujeme i nyní. V těch zašlých rukopisech je zkrátka nastaven určitý vizuální etalon i funkční model, který si neseme po staletí.

Na závěr dosti sepraný, ale stále funkční dotaz: Jakých pět knih byste si s sebou nabalila na pustý ostrov?

Aj! Těžký! Vzdávám se beletrie svých oblíbených angloamerických autorů, neboť bych nevěděla, komu dát přednost! Takže začnu poezií na nočním stolku, tedy Sylvií Plath a její sbírkou *Ariel*, mám tam komentované anglické vydání s doslovem její dcery, z českých autorů je to Ladislav Fuks a jeho *Myši Natálie Mooshabrové*. Určitě bych si zabalila bibli všech typografů *The Elements of Typographic Style* od Roberta Bringhura, taky něco od Timothyho Snydera, asi *Krvavé země*. Nakonec, s trochou sentimentu, Karafiátovy *Broučky*, ty se strašidelnými ilustracemi Vojtěcha Preissiga. No a kdyby se mi podařilo propašovat i útlou knížečku poezie Petra Borkovce *Herbář k čemusi horšímu*, budu spokojena dokonale. Nicméně musím dodat, že se bez váhání vzdám kteréhokoli z těchto titulů ve prospěch svých běžeckých tenisek. ●

Takže jestli mám nějaký profesní sen, tak je to upravit krásný slabikář